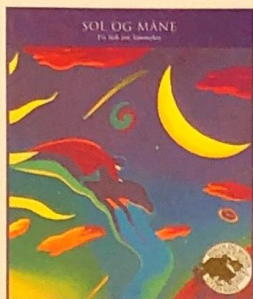

Av Eirik Newth og Stella East fra Hugin og Munin

Før du Leser

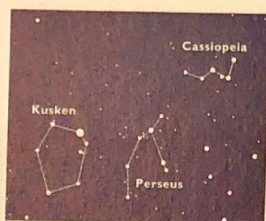
1. Hva er et stjernebilde? Kan du navnet på noen?

Hvor er Sameland egentlig? Du finner det ikke om du leter på et kart. Her er det snakk om det området der samene tradisjonelt bodde. Området strekker seg over fire land: Norge, Sverige, Finland og Russland.

SARVVA

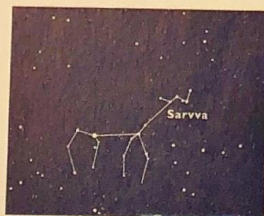
– ET SAMISK STJERNEBILDE

tekst: Eirik Newth, ill.: Stella East

Den nordlige stjernehimlen

Et utsnitt av den nordlige stjernehimlen med de stjernenavnene vi er vant til. Du ser at Sarvva består av Kuschen, Perseus og Cassiopeia.

Den samiske stjernehimlen

Kartet over den samiske stjernehimlen viser hele himmelen ved midnatt i januar måned.

Det viktigste samiske stjernebildet er Sarvva – Elgen, som løper midt i Melkeveien. Sarvva er et stort stjernebilde som er satt sammen av flere stjernebilder. Bakparten av elgen består av stjerner i Auriga eller Kuschen, forkroppen av Perseus,

og takkene i elghornene av Cassiopeia.

Men hvorfor plasserte samene en elg på himmelen? Det naturlige hadde vært et reinsdyr, siden reinsdyret alltid har vært viktig for samene. Antagelig skyldes det at Sarvva er et meget gammelt stjernebilde. Det kan stamme fra steinalderen, da elger og elgjakt var vanlig i nord. Det er også mulig at samene hadde Sarvva med seg da de innvandret østfra til Sameland.

Stjerner og stjernebilder kan brukes som klokke når man vet omtrent hvilken måned det er. Om vinteren vil Sarvva stå rett over hodet på samene tidlig om kvelden, mens den vil stå lavt i nord sent på natten. Slik visste samene hvilken tid på døgnet det var.

I mørketiden i Sameland er mange stjerner synlige hele dagen, og de kan erstatte Sola som tidsmål.

Oppgaver til teksten om Sarvva

2. Hvorfor mente samene de kunne se bildet av en elg på himmelen?
3. Hvorfor kunne ikke samene i nord alltid bruke sola som tidsmåler?

Flere stjernebilder

Visste du at stjernehimmelen er full av stjernebilder, og at de har hver sin spennende historie? Hvis du vil høre flere fortellinger om stjernene på himmelen, kan du lese bøkene *Stjernene forteller*. Der får du høre om Orion, Sjustjernene og mange andre stjernebilder.

Før du leser

1. Les med et mål: Du skal kunne forklare for en annen hva som menes med *déjà vu*. Noter viktige nøkkelord mens du leser.

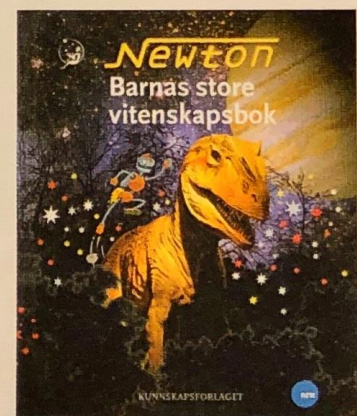

Déjà vu

Du er på besøk hos en venninne, og dere er en liten gjeng som sitter rundt et bord og prater sammen. Idet en av vennene dine sier noe, får du plutselig en merkelig følelse av at akkurat dette har hendt før. Har du opplevd noe lignende? Fenomenet blir kalt *déjà vu*, som er fransk og betyr «allerede sett».

Omtrent to tredeler av alle mennesker har opplevd *déjà vu*. Det er ingen som vet hva som skjer når vi opplever det, men det finnes noen teorier som forsøker å forklare årsaken til fenomenet.

Fra Newton: Barnas store vitenskapsbok av Unni E

En av forklaringene er at det skjer en liten forsinkelse i en beskjed som går til hjernen. Hjernen mottar beskjeder fra kroppens sanseorganer hele tiden. Tenk deg at to like beskjeder er på vei til hjernen via to ulike veier, og den ene beskjeden bruker et millisekund lengre tid enn den andre. Når beskjed nummer to når frem, vil den bli oppfattet som «gammelt nytt» av hjernen. Selv om det bare er snakk om millisekunder, kan det være nok til å gi den rare følelsen av at du har opplevd dette før.

«Hikke» i hjernens hukommelsessenter kan være en annen forklaring på déjà vu. Nervecellene i hjernen kommuniserer med hverandre ved å fyre av små kjemiske beskjeder som går fra celle til celle. Av og til kan en nervecelle få et slags anfall, omtrent som hikke, og fyre av ved en feiltagelse. Vanligvis merker vi ikke noe til slik «hjernehikke», men hvis det skjer i hjernens hukommelsessenter, kan det kanskje gi opphav til den merkelige følelsen av at noe har skjedd før.

Her er noen av de få tingene vi vet om déjà vu-fenomenet:

- ▶ Det varer vanligvis bare i 10–30 sekunder.
- ▶ Det skjer oftest om ettermiddagen eller kvelden.
- ▶ Det skjer sjeldnere med alderen.
- ▶ De som reiser mye, og som husker drømmene sine, opplever det oftere enn andre.
- ▶ Det skjer oftere innendørs og når en slapper av sammen med venner, enn i andre sammenhenger.

Etter at du har lest

2. Bruk nøkkelordene dine til å forklare déjà vu-fenomenet for en annen.
3. Hvor kommer uttrykket «déjà vu» fra, og hva betyr det?
4. Tenk om du skulle forklare «hjernehippe» for en førsteklasing. Hvordan ville du si det?
5. Hvilke lese måter måtte dere bruke for å forstå hva «hjernehippe» er?
6. Forklar forskjellen på en teori og noe en vet.

Husker du de tre lese måtene?

- skumlese
- nærlese
- letelese

Se side 13.

